

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search
<http://ageconsearch.umn.edu>
aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

КОНЦЕПТ ПРИВРЕДНОГ РАЗВОЈА У САВРЕМЕНОЈ ЕКОНОМСКОЈ ТЕОРИЈИ: МЕХАНИСТИЧКИ И ЕВОЛУЦИОНИСТИЧКИ ПРИСТУП

Сажетак

Неокласично резонување о привредном развоју, ослоњено на моделе привредног раста, поседује моћан експанзивни потенцијал. Међутим, присутна су и нека ограничења, која произилазе из преобладајуће механичког посматрања развојних феномена у оквиру овог приступа. У раду се презентирају битни елементи оних теоретских промишљања привредног развоја која овај процес анализирају кроз деловање различитих еволутивних механизма. Допринос еволутивног концепта може бити значајан, у смислу обогаћивања традиционалне развојне терије и формулисања нове, реалистичније парадигме привредног развоја.

Кључне речи: привредни раст, привредни развој, еволуција, институције, предузетништво.

CONCEPT OF ECONOMIC DEVELOPMENT IN CONTEMPORARY ECONOMIC THEORY: MECHANISTIC AND EVOLUTIONARY VIEWPOINT

Abstract

Neoclassical comprehension of economic development, based on the models of economic growth, represents powerfull theoretical framework. However,

mechanistic views that dominate this approach are the source of some theoretical constraints. In the paper major elements are scratched of those theories, that analyze economic development as the interplay of different evolutionary mechanisms. Evolutionary concepts of economic development can have significant contribution to traditional development economics. Furthermore, evolutionary approach must be incorporated into the modern paradigm of economic development.

Key words: *economic growth, economic development, evolution, institutions, entrepreneurship.*

УВОД

Проблематика привредног развоја данас је засигурно једно од најпропулзивнијих подручја економских истраживања, које својом актуелношћу заокупља пажњу економске мисли, како у високо развијеним тржишним привредама, тако и оним економијама које се традиционално означавају као земље у развоју. То је и разумљиво, с обзиром да економски развој генерише и у крајњој инстанци детерминише и укупан друштвени прогрес. Истраживање есенцијалних атрибута привредног раста и развоја важан је предуслов формулисања политике дугорочног подржавања ових процеса. Неоспорну доминацију у развојној теорији заслужено држи неокласично економија, чији примат произилази из њене супериорности у анализи главне манифестације развојног процеса - привредног раста. Ригорозни математички модели неокласике детаљно и логички конзистентно објашњавају механику раста националне производње кроз време. Међутим, њихов се аналитички домет углавном исцрпљује истраживањем квантитивних механизма раста привреде. За објашњавање целокупног процеса развоја, подједнако су важни и културни, социјални и психолошки механизми, чија динамика има еволутивни карактер. Наведене димензије привредног раста углавном су ван обухвата и интересовања неокласичне економије. Стога се у раду приказују неки теоријски правци у чијим оквирима се еволутивни процеси који прожимају привредни раст и развој третирају као релевантни и врши покушај њихове концептуализације. У том смислу биће презентирана одговарајућа схватања нове институционалне економије, схватања институционалистичке школе у Вебленовој традицији, као и одређене Шумпетерове рефлексије о наведеној проблематици.

Скица традиционалне теорије привредног раста – механистички приступ неокласичне економије

Иако су многи велики економисти, попут Смита, Рикарда, Малтуса, Мила, Маршала разматрали одређене елементе онога што чини савремену теорију привредног развоја, сматра се да је тек са изласком Шумпетеровог дела "Теорија привредног развоја" из 1911. године ова проблематика постала важан предмет интересовања економске теорије. Међутим, тек половином 20. века јавља се снажније интересовање за развојне феномене, и то углавном кроз теорију привредног раста, која у том периоду постаје доминантно усмерење истраживања економске динамике. Њене теоријске основе базирају на неокласичној традицији и њеном аналитичком инструментаријуму. До тог периода, појавио се и први математички модел привредног

раста, Харода и Домара, у коме је учињен покушај да се интегришу кејнзијанска анализа и теорија привредног раста, уз коришћење производних функција са ниским степеном супституције измедју фактора производње. Циљ је био доказивање да је капиталистичком систему својствена нестабилност, што је био закључак са који је у високом степену прихваћан у доба велике депресије (Barro, Sala -I-Martin, 1995).

Даљи развој теорије привредног раста текао је кроз континуирано формулисање и разраду различитих модела којима су се покушавале да квантификују најважније релације процеса раста и варијабли које га карактеришу. Неокласична методологија, која се у неизмењој форми користи и данас, ослањала се на концепте агрегатног капитала, агрегатне производне функције, функције корисности репрезентативног потрошача. Један од кључних догађаја за развој неокласичне теорије привредног раста било је формулисање Солоу-Своновог модела привредног раста, који је полазио од неокласичног типа производне функције, постојања одређеног степена еластичности између инпута, претпоставке о константним приносима, опадајућим приносима на на улагања сваког појединачног фактора производње и од егзогено дате стопе штедње (Solow, 1956, према: Barro, Sala -I-Martin, 1995). Важан закључак овог модела је тзв. "условна конвергенција" привреда на различитом нивоу развоја. Према тој хипотези, што се нека привреда налази на нижем почетном нивоу GDP-a per capita, бржи ће бити њен привредни раст. Ова конвергенција ка развијеним земљама је условна, јер равнотежни нивои капиталне опремљености и производње по раднику зависе од стопе штедње, стопе раста становништва и иницијалне позиције производне функције, које варијају од земље до земље. Према овако интерпретираној неокласичној механици привредног раста, све земље у развоју требало би временом да сустигну величину GDP-a per capita развијених земаља. Временски тест показује међутим да је ова хипотеза сувише оптимистична, јер привредни јаз између богатих и сиромашних земаља не само да се није смањио, већ се континуирано повећава.

Важна карактеристика модела јесте немогућност да варијаблу која детерминише дугорочни привредни раст, технички прогрес инкорпорирају унутар својих релација. Немогућност укључивања техничког прогреса у неокласичне моделе образлагала се чињеницом да се он као процес састоји од креације нових идеја, које представљају врсту јавног добра, које се не уклапа у стандардне компетитивне претпоставке. Уследили су бројни покушаји инкорпорирања техничког прогреса у модел. Истраживања привредног раста поново су интензивирани средином 80-их година 20. века, са главном мотивацијом да се дугорочни привредни раст детерминише ендогено у моделу, а не кроз егзогено дату стопу техничког прогреса. У ту сврху формулисани су модели ендогеног раста, чему су значајан допринос дали Ромер, Ребело и Лукас (Barro, Sala -I-Martin, 1995). У њима се дозвољава могућност бесконачног раста јер приноси на улагања у једну широку класу капиталних добара, укључујући и људски капитал не морају нужно да опадају са растом економије. Преливање знања у привреди и екстерне користи од употребе људског капитала делују компензаторно на тенденцију опадања стопа приноса услед акумулације капитала. Најважнији елементи савремене теорије привредног раста огледају се у конкурентном моделирању конкурентног понашања и динамичне равнотеже, наглашавању улогу опадајућих приноса и њихове релације са акумулацијом капитала, испитивању узајамног дејства раста per capita дохотка и раста становништва, истраживању ефеката техничког прогреса у форми повећане специјализације рада и проналаска нових добара и метода производње као и у истицању улогу монополске моћи у мотивисању технолошког напретка (Barro, Sala -I-Martin, 1995, стр. 11).

Остаје утисак да неокласична теорија привредног раста има ‘кристално јасну елеганцију, дивљења вредну једноставност, савршену прецизност (HeRick, Kindlberger, 1983, стр.22), али она је ипак пренаглашено усредсређена само на квантитативне релације између аутпута и утрошака, односно на алокативну ефикасност, што јесте централни, али не и једини аспект процеса развоја једне привреде. Као реакција на неокласични механизам у проучавању привредног раста, изникли су алтернативни приступи, као што су теорије структурне неравнотеже, теорије етапа привредног развоја теорије депеденције. Наведене теорије акцентуирају поједине аспекте развојног процеса који су недовољно изражени у неокласичним моделима, као што су недовољна пропулзивност појединих привредних сектора као извор неравнотежа; значај одређених сектора за генерисање појединих етапа привредног развоја; утицај страних директних инвестиција, неједнаке размене на успостављање зависности земаља у развоју од развијених земаља.

Еволутивни концепт привредног развоја у оквиру старе институционалне економије

Чињеница да су неокласични модели привредног раста попримали техницистички карактер, и у извесној мери изгубили кореспонденцију са емпиријом, довела је до реконсидерације основних постулата теорије привредног развоја средином 60-их година 20. века. Јавила се тзв. ‘развојна економија’, технички много мање софистицирана али емпиријски утемељена. Оваквом заокрету у тумачењу развојне феноменологије у многome су допринеле и концепције Гунара Мирдала, које су значајно инспирисане Вебленовим идејама о институционалној еволуцији. Мирдал је у својим истраживањима привредног развоја Јужне Азије констатовао да постоји толико много фактора привредног развоја да је практично немогуће конструисати математички модел који би их обухватио у њиховом тоталитету и дао препоруке за његово стимулисање (Myrdal, 1970, стр. 29). Уважавајући Вебленово инсистирање на институцијама као основном елементу привредне динамике, Мирдал схвата економске системе као институционалне комплексе који пролазе кроз процес непрекидног развоја. Услед чињенице да је систем у перманентном кретању, коефицијенти корелације између различитих варијабли не могу бити прецизно квантифицирани (Myrdal, 1978, стр. 774). Због тога он напушта изградњу математичких модела и окреће се институционалном приступу, који у центру својих истраживања треба да има недовољан развој као резултат институционалних проблема. Начин живота, ставови становништва и институције Индије и других земаља Јужне Азије анализирају се заједно са класичним економским факторима као што су штедња, инвестиције, производња, запосленост и агрегатни аутпут. Користе се дакле традиционални економски концепти, али се они допуњују анализом еволуције институционалних фактора.

Економски процес по Мирдалу има две главне карактеристике: то је еволуирајући институционални комплекс али је и део много ширег културног процеса са којим се прожима. Економска динамика стога може бити проучавана само у контексту свог укупног демографског, социјалног, идеолошког и политичког окружења. Економска анализа не може бити редукована на свега неколико варијабли које могу бити квантификоване, већ се треба да узму у обзир сви фактори који

унапређују знање економске стварности. Кључни концепти које Мирдал користи у анализи проблема неразвијених земаља су кумулативна узрочност, распрострајајући и турбулентни ефекти.

Кумулативна узрочност означава самопојачавајуће механизме путем којих се одржава неједнак развој између региона, држава, економских и социјалних феномена. Сам концепт представља директан изазов теорији равнотеже, по којој се иницијалне дивергенције између економских феномена елиминишу ултимативним дејством тржишних снага. Штавише, према Мирдалу слободно деловање тржишта тежи ка стварању неједнакости. Трговина, као механизам који супституише мобилност фактора производње између региона и земаља, такође делује у правцу одржавања нестабилности. Она користи јачима на рачун слабијих, који су најчешће присиљени да се специјализују у делатностима са опадајућим приносима чиме се покреће ланац кумулативне узрочности (Thirlwall, 1994, стр. 63). Опадајући приноси доприносе паду продуктивности по запосленом и паду националног дохотка, што са своје стране редукује акумулацију капитала и могућности за технички прогрес чинећи неки регион или земљу недовољно способним за технолошки интензивне делатности са растућим приносима. При томе, слично Веблену, Мирдал је истицао нетелеолошки карактер процес привредног развоја, због могућности цикличног кретања и промена путања раста. Узрок томе су одређени институционално - условљени механизми отелотворени у међусобном смењивању распрострајајућих и турбулентних ефеката.

Распрострајајући ефекти од центра експанзије ка другим регионима рефлектују се кроз повећану тражњу за њиховим производима, кроз разне логистичке импULSE, кроз везе у потрошњи, кроз настанак нових, секундарних центара развоја. Такође, њихова манифестација су и опадање трошкова услед индустријског раста, али и утицај индустријализације на настанак новог рационалистичког и предузетничког духа, унапређивање дисциплине, мобилности и ефикасности (Myrdal, 1963, 1196). Ефекти турбуленције означавају све негативне промене које експанзија центра има на друге регионе, кроз миграцију, одлив капитала, неповољне трговинске токове. То као последицу има значајне дистрибутивне неједнакости, које изазивају револт неприликованих група и повратни утицај не економiju датих региона. Мирдалов је закључак да су погрешна уверења протагониста неолибералног концепта да ће слободна игра природних снага тржишта допринети општем уравнотежавању. Сходно његовом тумачењу, наведени процес углавном стимулише турбулентне ефекте и заострава неједнакости између земаља и унутар земаља у развоју. У том смислу је и његово залагање за активну државну политику којом би се стимулисали распрострајајући ефекти, а неутралисали турбулентни ефекти. То укључује трговинске рестрикције, контролу одлива капитала и емиграције људи, политику ка смањивању јаза у дохоцима, редуковање сиромаштва, унапређење школства (Myrdal, 1963, стр. 81-82). Потребна је и асистенција развијених земаља, које би кроз разне привилеговане механизме у спољној трговини потпомогле наведене мере мање развијених земаља.

Једна од савремених разрада Мирдалових концепција садржана је у анализи економије Јужне Африке. Примена неолибералног концепта имала је за резултат смањивање буџетског дефицита, чврсту монетарну и фискалну политику, смањивање инфлације и др. Међутим изостали су ефекти на производњу, иако су присутни солидна инфраструктура и богати природни ресурси. Концепција кумулативне узрочности, примењена у овим условима изостанак развоја објашњава развлашћивањем државе у економској сфери, значајним смањењем државне потрошње чија је последица

и велики притисак на смањени број радних места, услед чега нараста корупција и појачава се присуство насиља. С друге стране присутан је одлив капитала, услед манипулативног понашања спекулативног капитала у условима високих каматних стопа у нестабилној земљи, као и одлив кадрова услед незадовољства егзистенцијалним условима. Нестабилност, лоши услови образовања, сиромаштво, делују на кумулативан начин у спречавању привредног развоја (Ho, Schneider, 2002, стр. 511). Слично Мирдалу, неолиберална политика сматра се основним узроком преовладавања турбулентних ефеката и одсуства привредног развоја.

Нова институционална економија и привредни развој

Схватања новог институционализма о привредном развоју најпотпуније су разрађена у концепцијама Норта, према којем овај феномен представља резултанту интеракције демографских, технолошких и институционалних механизма. Демографија описује квантитет и квалитет људског капитала, технологија ниво практичних знања с којима друштво располаже а институције одређују мотивациони систем у друштву. Успех одређене економије кроз време не мери се њеном алокативном ефикасношћу, већ адаптивном ефикасношћу. Ова врста динамичне ефикасности изражава дугорочну могућност привреде да економике трансакцијом трошковима, који представљају трошкове мерења економски релевантних карактеристика предмета размене, као и трошкове примене уговора. Кључну улогу у детерминисању ове способности друштва имају друштвене институције, које представљају “ограничења, формирана од стране људи, која структурирају политичке, економске и социјалне интеракције” (North, 1994, стр. 366.). Оне могу бити формалне, садржане у легалној инфраструктури (устав, закони и др.) као и неформалне норме прећутног карактера али веома моћне у структурирању друштвених релација (традиција, обичаји, друштвена етика и др.). Институције детерминишу систем својинских права, који има кардиналну улогу у привредном развоју. Једино систем потпуно спецификованих права до те мере редукује неизвесност у трансакцијама, да омогућава услове за стабилан привредни раст.

Институције обликују економско понашање појединаца и њихову мотивисаност за економске трансакције на тај начин што им пружају супститут знања о важним елементима његовог економског окружења, омогућавајући на тај начин да велики део економских одлука буде рутинског карактера. Механизам путем кога се наведени утицај институција остварује јесу ментални модели појединаца, дефинисани као когнитивни системи појединаца који служе интерпретацији система (Denzau, North, 1994, стр. 4). Ментални модели формирају се у току непрекидног процеса учења. Појединци који живе у заједничком културном амбијенту имаће конвергентне менталне моделе, јер се унутар једне културе међугенерациски преносе знања, али и вредности и норме. При томе постоји чврста корелација између еволуције менталних модела појединаца и динамике институција које их детерминишу.

Институционална структура једног друштва резултат је дуготрајног процеса акумулације знања у друштву, које се означава као колективно учење (North, 1994, стр. 364). Постојеће институције су носиоци оних знања која су прошла кроз процес временске селекције у току развоја друштва, а оваплоћена су у разним тековинама, као што су језик, технологија и норме понашања у одређеној културној заједници. Другим речима институције су механизми временске трансмисије знања и веровања акумулираних у друштву. Нека од тих знања и уверења

сублимисана су у оквиру формалних правила понашања, док су многа друга у већој или мањој мери имплицитна, али снажна у усмеравању понашања појединаца, садржана у неформалним институцијама. Динамика институција која происходи из колективног учења, по својој природи је еволутиван и инкременталан процес, прожет културолошком инерцијом и условљен историјским околностима. Спора промена институционално етаблираних нормативних образаца условљава спору трансформацију менталних модела појединаца што се ефектуира на мотивациону структуру привреде и њену дугорочну ефикасност.

Еволуција институција не мора нужно да води ка најефикаснијем обрасцу привреде. Штавише, једино је у малом броју земаља постојећа институционална матрица еволуирала у правцу стварања окружења стимулативног за функционисање тржишта, кроз обликовање ефикасног система примене својинских права. У многим привредама, институционална еволуција није продуковала норме компатибилне са ефикасном тржишном привредом. Другим речима, многе привреде су “заглибљене са својим институционалним матрицама у оквиру којих не могу да се реше нови друштвени проблеми са већим степеном комплексности” (364.). Постојеће институције битно усмеравају даље токове институционалне еволуције, задржавајући на тај начин привреду на адаптивно неефикасној трајекторији привредног развоја, што је феномен познат и као “зависност од трајекторије” (патх депенденцу). У развијеним тржишним привредама институционална еволуција продуковала је услове за стабилан привредни раст. У многим другим земљама, токови институционалне еволуције показали су се као баријера постизању адаптивне ефикасности привреде. Као доказ напред реченог, по Норту, могу послужити примери многих земаља Латинске Америке и мање успешних земаља у транзицији.

Узроци успореног кретања ових земаља ка функционирајућој тржишној привреди налазе се у оном делу институционалног наслеђа које репрезентују неформалне институције. Док се формална институционална структура, која је резултат еволуције других друштава може да увезе као готова у ова друштва, неформалне норме као невидљиви оквири деловања појединаца остају да функционишу и након промене формалног институционалног оквира. С обзиром да су производ дуготрајног процеса акумулације знања у друштву, прожетог културолошким утицајима који могу бити и дестимулативни за тржишту привреду, постојеће неформалне институције не морају да пружају гостољубиву основу за имплементацију нових формалних норми. Могућа је и њихова конфликтна интеракција са новим формалним правилима, што путању ка ефикасној тржишној привреди чини још неизвеснијо. Још један разлог оваких институционалних токова може бити и понашање организација у овим привредама, које дугују своје пословање постојећој институционалној матрици, па стога постоји текући интерес да се обезбеди институционални континуитет. Неформалне норме обликују и когнитивне процесе појединаца одговорних за институционалне иновације, који су такође предмет еволутивне промене, што такође доприноси укупној инерцији, делимично и својим рефлектовањем на неефикасност политичког тржишта.

Норт је, вршећи компаративну анализу, утврдио да су се различити успеси у креирању институција тржишне привреде Енглеске и Шпаније пресликали и на привредне структуре њихових некадашњих колонија. Новонасељено становништво у Северној Америци донело је са собом јаку традицију заштите својинских права на факторским и робним тржиштима, као и тежњу ка јакој локалној политичкој контроли, успостављањем јаким представничких тела, у циљу осамостаљивања од енглеске

централне власти. Што се тиче шпанских и португалских колонија, данас земаља Латинске Америке, колонизација је извршена у време јачања централне власти у метрополама. Колонијама је наметнута централизована бирократска структура, која је до детаља регулисала економску сферу друштва. Стицање независности ових држава довело је до стварања правних и политичких система сличним оном у САД али они нису имали ефеката на стварање услова за стабилан привредни развој (North, 1991, стр. 110). Дакле, утицај метропола створио је институционалне оквире са суштински различитом способношћу за одржавање дугорочног привредног раста.

Шумпетерово еволуционистичко схватање привредног развоја

Шумпетерова теорија привредног развоја представља инспирацију многих савремених промишљања економске динамике. Такав свој утицај ова теорија дугује много реалистичнијем конципирању појединих механизма економске динамике, у односу на неокласику. Њене темељне одреднице су концепције предузетника и иновација. У овом теоријском оквиру, предузетници фигуришу као посебна класа економских актера, себичних, продорних и смелих који својим профитно оријентисаним активностима перманентно нарушавају привредну равнотежу, представљајући, на тај начин, моторну снагу привредног развоја. Иновације су основни механизам трансмисије деловања предузетника на економску динамику. Процес њихове имплементације, дифузије и сукцесије обликује циклично кретање капиталистичке привреде.

У Шумпетеровој економској теорији присутна је привидна амбиваленција у односу на алтернативну примену формалних метода анализе, иманентних неокласици и историјско институционалне перспективе. Обе методолошке процедуре међутим чине интегрални приступ, јер се свака односи на посебан домен економског истраживања. Формализована математичка процедура конституише чисту теорију, која описује статичке феномене, као што је робна размена, док је комбиновање теоријског и историјског метода неопходно за анализу економске динамике, којој између осталих припада и технолошка промена (Ebner, 2000, стр. 365.). Наведена методолошка дуалност рефлектује два веома јака утицаја на Шумпетерово стваралаштво, Валрасове еквилибристике и приступа млађе историјске школе, пре свега Шмолера, као њеног неоспорног лидера. Шмолер је разликовао механичко-материјалистичке и идеалистичке приступе привредном развоју, с тим што је његова концепција одражавала не-механистичку позицију у оквиру које се друштвено економски развој интерпретира у контексту његове интеракције са културним развојем, кога карактеришу етички утемељене институције, и еволутивни аспект, са такозваним водећим личностима као енергетским изворима економске и културне промене (359). Циклично кретање привреде, као одраз тренутних моралних снага нација, основна је манифестација привредне динамике.

Концептуално присуство Шмолеровог програма осећа се у Шумпетеровој анализи привредног развоја. Кроз комбиновану примену теоријске, статистичке и историјске анализе Шумпетер врши истраживање еволутивних процеса у капиталистичкој привреди. У том смислу, он се залаже за мултифакторски приступ економском расту и развоју, потенцирајући значај холистичког приступа. С обзиром да привредни раст није независан процес, већ је скопчан са бројним екстерним и интерним факторима, ниједна једнофакторска анализа није задовољавајућа. Међутим, “ако покушамо да применимо математику, одмах ћемо се суочити са

тешкоћом, да неки од најважнијих од ових, међусобно зависних фактора не могу да буду квантификовани” (Schumpeter, 1947, стр. 4, према: Ebner, 2000, стр. 367). Због тога се као важна дисциплина у проучавању привредног развоја уводи економска социологија. Она представља атипичну и стилизовану привредну историју, јер њен предмет превазилази уобичајено интересовање за начине на који се људи понашају и његове ефекте. Она поставља питање о разлозима ученог понашања економског актера (Schumpeter, 1954, стр. 21). Предмет истраживања је дакле не само економско понашање као чињеница, већ и институције које га условљају о оквиру економске организације друштва. Оваква усмереност истраживања произилази из схватања економских и технолошких промена као еволутивних феномена, чије разумевање захтева познавање институционалних чињеница али и историјских околности које детерминишу њихову динамику. Шумпетер нуди визију привредног развоја као својеврсне економске еволуције, у којој су економске акције енергетских агената одлучујућа еволутивна снага (Ebner, 2000, стр. 368). При томе економска и социо-културна еволуција међусобно су повезани процеси.

Економска еволуција одвија се кроз интеракцију следећих механизма: механизам чувања информација, кроз који се обезбеђује континуитет релативно стабилних карактеристика; механизам ендogene промене који генерише перманентне варијације; механизам селективне ретенције, који одржава већу фреквенцију појединих варијација у односу на друге. Механизам чувања информација обезбеђују пословне рутине, док су иновације кључни извор ендогених промена које одржавају еволуцију. Услед одређених ограничења људске рационалности, иновације су тешко изводљиве, па је потребна лидерска улога предузетника за њихову реализацију. При томе варијације генерисане иновацијама нису случајне, као у биолошкој еволуцији, већ вођене адаптивним стандардом, репрезентованом у очекиваном профиту. Успешне иновације бивају имитиране у привреди кроз процес кумулативног учења. Сходно адаптивном стандарду, очекиваном профиту, иновације пролазе кроз процес сврсисходне селекције, и постају део рутинског понашања, што показује да се ради о процесу културне еволуције, у коме се стечене карактеристике могу наслеђивати (Kelm, 1997, стр. 128). Различита стопа опстанка фирми, веома блиска концепту природне селекције представља други механизам селективне ретенције, у смислу да једино фирме успешне у иновирању и имитирању иновација успевају у конкурентској борби. Сходно наведеној интерпретацији, шумпетеровско схватање еволуцију поистовећује са процесом ендogene промене, чији механизми обликују економску динамику на следећи начин: иновација као вођена варијација рутина од стране предузетника, адаптација на иновације у привреди кроз наметнуту имитацију у другим фирмама и селекција фирми као резултат различитог успеха у адаптирању на иновације (128). Предузетништво обезбеђује механизам ендogene промене, учење механизам селективне ретенције кроз који се иновације шире у привреди, док се мотивација за наведене акције генерише у процесу конкуренције.

Контуре еволуционистичке парадигме привредног развоја

Допринос еволуционистичког приступа разумевању развојних феномена је значајан. У прилог томе говоре и све чешћи покушаји расветљавања еволуционих механизма привредног развоја у оквиру релевантних међународних институција, као што је Светска Банка. Покрећу се питања структуре институција, административних,

законских и регулаторних улога државе, разматрају адекватне мере подстицања приватног сектора и развоја институционалног капацитета за тржишне реформе (Jameson, 2006, стр. 369).

С тим у вези, присутна је потреба инкорпорирања еволутивних концепата у постојећи теоретски оквир привредног развоја, не доводећи наравно у питање супериорност неокласичне традиције у расветљавању кључних атрибута овог процеса. Важне одреднице модерног еволутивног приступа привредном развоју могу се скицирати на следећи начин (373):

- Схватање привредног развоја не треба да буде редуccionистичко, већ мора да уважава институционалну структуру друштава као и историјски процес који прати привредни развој.
- Људска димензија привредног развоја мора да буде присутна
- Локално знање треба да постане део развојног процеса и треба да има предност у односу на неку наметнуту схему развоја. Ово из разлога што такав приступ има веће могућности да успостави жељену комбинацију институционалног развоја формалних норми и промене у менталитету, која охрабрује привредни развој
- Локални, национални и међународни институционални фактори утичу на привредни развој. Институционална еволуција на свим наведеним нивоима мора да буде усклађена да би била успешна.

Закључак

И поред несумњиве супериорности неокласичне економије у експликацији механике привредног раста, многи атрибути развојног процеса налазе се ван њеног теоријског обухвата. То се посебно односи на технологију и невидљиве, социо-културне механизме привредног развоја, чије промене имају карактер еволуционог процеса. У раду су интерпретиране неке од теорија које покушавају да концептуализују наведене димензије развоја и њихову динамику. Теорија привредног развоја наслоњена на традицију старих институционалиста привреду посматра као еволуирајући комплекс у коме је испреплетано дејство бројних економских и нееконских фактора. Динамика мање развијених привреда објашњава се као континуелно смењивање распрострајајућих и турбулентних ефеката, изазваних из неког економски развијенијег региона. Њихово се дејство институционално учвршћује кроз процес кумулативне узрочности, који може бити усмераван државном интервенцијом. Нова институционална економија процес привредног развоја посматра у контексту еволуције нормативног обрасца привређивања, отелотвореног у институцијама друштва. С обзиром да је институционална еволуција дуготрајан процес, подложен културолошкој инерцији, не постоје гаранције да ће њени токови продукovati услове за стабилан привредни раст. Посебно је значајна улога неформалних институција, које услед своје уграђене ригидности у појединим привредама знатно успоравају успостављање функционирајуће тржишне економије. Шумпетерова теорија привредног развоја одражава захтев за мултифакторску анализу економске динамике, која представља својеврсну синтезу економске теорије, историје и разумевања институција. Економска еволуција поима се као процес ендогено изазване промене, која кроз механизме предузетнички вођене сврсисходне селекције иновација, обликује токове привредног развоја. С обзиром

на наведене аналитичке перформансе, теорије засноване на еволутивном концепту, могу допринети бољем разумевању савремених развојних феномена и конципирању модерне парадигме привредног развоја.

ЛИТЕРАТУРА

1. Barro, Robert; Sala-I-Martin, Xavier, *Economic Growth*, New York: McGraw Hill, 1995.
2. Denzau, Arthur; North, Douglass, *Shared Mental Models: Ideologies and Institutions*, Kyklos, Vol. 47, Fasc. 1, 1994.
3. Ebner, Alexander, Schumpeter and the 'Schmollerprogramm': Integrating Theory and History in the Analysis of Economic Development, *Journal of Evolutionary Economics*, 10, 2000.
4. Herrick, Bruce, Kindlberger, Charles, *Economic Development*, New York: McGrawHill, 1983.
5. Ho, Sai-wing; Schneider, Geoffrey, *African Drama: Myrdal and Progressive Institutional Change in South Africa*, *Journal of Economic Issues*, Vol. 36, No. 2, 2002.
6. Jameson, Kenneth, *Has Institutionalism Won the Development Debate?*, *Journal of Economic Issues*, Vol.40, No.2, 2006.
7. Kelm, Mathias, *Schumpeter's Theory of Economic Evolution: A Darwinian Interpretation*, *Journal of Evolutionary Economics*, 7, 1997.
8. Myrdal, Gunnar, *Economic Theory and Underdeveloped Regions*, London: Methuen&Co., Ltd., 1963.
9. Myrdal, Gunnar, *Asian Drama*, Vol. 1, Pantheon Books, 1970.
10. Myrdal, Gunnar, *Institutional Economics*, *Journal of Economics Issues*, Vol. 13, No. 4, 1978.
11. North, Douglass, *Economic Performance Through Time*, *American Economic Review*, Vol. 84, No. 3, 1994.
12. North, Douglass, *Institutions*, *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 5, No. 1, 1991.
13. Schumpeter, Joseph, *History of Economic Analysis*, New York: Oxford University Press, 1954.
14. Schumpeter, Joseph, *Theoretical Problems of Economic Growth*, *The Journal of Economic History*, 7, 1947.
15. Solow, Robert, *A Contribution to the Theory of Economic Growth*, *Quarterly Journal of Economics*, 70, 1, 1956.
16. Thirlwall, Anthony, *Cumulative Causation*, u: Arestis, Philip; Sawyer, Malcolm, eds: *The Elgar Companion to Radical Political Economy*, Aldershot: Edward Elgar, 1994.